

Јован Р. Бојовић

РУКОПИС ЗАКОНИКА МИТРОПОЛИТА ПЕТРА ПРВОГ
ПЕТРОВИЋА

У *Правном зборнику* (1980/1—4) и у *Историјским записима* (1982/1—2) објавили смо два рада о законодавству и органима централне власти у Црној Гори у вријеме митрополита Петра Првог Петровића.

У првом смо објавили Законик из 1796. године *Под знамењем свеопштег барјака* (фотокопију рукописа који се чува у Архиву у Цетињу, рашчитани текст рукописа, фотокопију текста који је објави о Милорад Медаковић 1850. године и текст Законика према рукопису прилагођен савременој ортографији српског језика — указујући на разлику између рукописа и текста објављеног код М. Медаковића).¹

У другом раду објавили смо Законик митрополита Петра Првог из 1798. године (фотокопију Законика кога је објавио 1847. године А. Попов, фотокопију Законика кога је 1850. године објавио М. Медаковић и текст Законика, прилагођен савременој ортографији српског језика према објављеном тексту М. Медаковића указавши на разлике између текста А. Попова и М. Медаковића).²

Још у току истраживања ове друге теме трагали смо у архивима у Цетињу и Котору за рукописом Законика из 1798. године. На жалост, нијесмо га пронашли у тим архивима. Претпостављали смо да би се могао наћи у неком од руских архива,

¹ Јован Р. Бојовић, *Законодавни рад митрополита Петра Првог Петровића до доношења Законика 1798. године*, Правни зборник, Титоград 1980/1—4, стр. 181—232.

² Јован Р. Бојовић, *Законодавство и органи централне власти у Црној Гори у вријеме митрополита Петра Првог Петровића (1784 — 1830)*, Историјски записи, 1892:/1—2, стр. 5—120.

у Москви или Петрограду, а можда и оригинал у заоставштини А. Попова, који га је први и објавио 1847. године. Радећи у архиву древних аката и у Архиву спољне политике Русије у Москви, истражујући епоху митрополита Петра Првог (1784 — 1830) трагали смо и за рукописом његовог Законика. Упоредо смо разговарали и са руским историчарима који изучавају историју Црне Горе XVIII и XIX вијека, интересујући се нијесу ли можда наишли на овај рукопис. Након тога позната историчарка Ирина Степановна Достјан, доктор историјских наука и научни савјетник у Институту славистике и балканистике Академије наука Русије, скренула нам је пажњу на једну сигнатуру у Архиву спољне политике Русије. Захваљујући њој, према тој сигнатури, 1989. године у поменутом Архиву пронашли смо рукопис Законика митрополита Петра Првог из 1798. године на руском језику. Према евиденцији која се води у Архиву, установили смо да су прије нас грађу, која је веома обимна, под овом сигнатуром користили И. С. Достјан (1971, 1973, 1974, 1989), Н. И. Хитрова (1977, 1982) и Ј. П. Аншаков (1979).

Интересантно је да ни Н. И. Хитрова ни Ј. П. Аншаков нијесу наишли на овај рукопис, иако су писали о државној организацији Црне Горе у вријеме митрополита Петра Првог.

На рукопис Законика прва је указала И. С. Достјан у раду „Проблеми државне организације Црне Горе у руско-црногорским политичким односима почетком XIX вијека“, објављеном 1974. године у Кишињеву. У саставу поменутог студије, она је објавила важна документа о плановима устројства државне организације у Црној Гори на руском језику, која је митрополит Петар Први са главарима послао преко руског дипломате Степана Андрејевича Санковског руском цару Александру I на одобрење и потврду. То су: Пројекат државне организације Црне Горе; Пројекат унутрашње организације владе (правитељства) Црне Горе и, трећи пројекат, Предрачун годишњих трошкова за издржавање владе и гвардије у Црној Гори. Све је ове документе потписао лично митрополит Петар Први, гувернадур Вуко Радоњић, испред Катунске нахије, сердар Ђикан Мартиновић, Црмничке сердар Иван Пламенац, Ријечке седрар Никола Ђурацковић, Брда сердар Михаило Бошковић и Љешанске нахије Стан Ускоковић. У поменутој студији, у напомени, Достјан је констатовала да је уз пројекат државне организације „приложен Општи законик црногорски и брдски у скраћеној форми на руском језику, написан руком Санковског“³.

Руски дипломата Степан Андрејевич Станковски, као специјални изасланик руског цара Александра I, из Венеције је до-

³ И. С. Достјан, *Проблема государственной организации Черногории в русско-черногорских политических связях началах XIXв*, IV Балканский исторический политический сборник, Кишинев 1974, ст. 31.

путовао у Црну Гору у марту 1805. године, са задатком да учврсти и продуби пријатељске везе са митрополитом Петром Првим, који је у једном периоду због разних интрига био у немилости код руског двора и Синода. По доласку у Црну Гору, Санковски је развио веома живу политичку активност. Успоставио је пријатељске односе и са митрополитом и црногорским и нахијским првацима. Поред осталог, учествовао је у доношењу планова за државну организацију и устројство централних органа власти у Црној Гори. Да би што боље упознао Црну Гору, њене природне особине, живот у њој, народ и начин његова живота, црногорске прваке и сл., током љета 1805. године са митрополитом је обишао све нахије у Црној Гори.⁴ Поред личних разговора, митрополит је водио и преписку са Санковским за читаво вријеме његовог боравка у Црној Гори од марта 1805. до 1807. године када је напустио Црну Гору. Писма која је добијао од митрополита Санковски је слао Министарству спољних послова Русије. У Архиву спољних послова Русије сачувана је и ова богата преписка. Већина тих писама до сада у науци није била позната.⁵

Током 1805. године С. А. Санковски је из Црне Горе послао више шифрованих извјештаја управнику Министарства спољних послова Русије Адаму Адамовичу Чарторијском у Петроград. У Архиву се чува више таквих извјештаја.⁶ Ови извјештаји — као и писма митрополита Петра, гувернадуре Радоњића, Пројекти о државној организацији и устројству централних државних органа власти у Црној Гори — пружају драгоцјене податке за историју Црне Горе крајем XVIII и почетком XIX вијека. Санковски је ове шифроване материјале слао са ознаком броја извјештаја. Уз њих је слао и преписку са митрополитом, писмо митрополита и гувернадуре Радоњића цару Александру I, као и писма која је добијао од других лица и сл.⁷

Неколико шифрованих извјештаја Санковског из Црне Горе (бр. 44, 45, 48, 49, 50) од 24. октобра/5. новембра 1805. године објавила је 1972. и 1974. године И. С. Достјан.⁸

⁴ О боравку Санковског у Црној Гори 1805. године и његовом раду види радове И. С. Достјан: *Описание Черногории начала XIXв. в донесениях С. А. Санковского, Славяно-балканские исследования*, Москва 1972, стр. 291—336, *Проблема государственной организации Черногории*, стр. 5—39.

⁵ Архив внешней политики России, Фонд Главный архив (АВПР) 1—5, 1805—1821, Дело I, папка 2.

⁶ Исто, Ф. Т. А, 1—7, 1803—1809, д. 4, п. 4.

Током рада у Архиву В. П. Р. 1987, 1989, 1990. и 1991. ксерографисали смо писма митрополита Петра Првог, извјештаје Санковског и других руских дипломата из Црне Горе из периода митрополита Петра Првог.

⁷ АВПР, ФГА, 1—5, 1805 — 1821 д. 1, п. 2, стр. 346, 347—348, 349—350.

⁸ И. С. Достјан, *Описание Черногории; Иста, Проблема государственной организации Черногории*.

Од посебног је значаја за изучавање законодавства у Црној Гори у вријеме митрополита Петра Првог то што је Санковски у преводу на руски језик доставио 1805. године оба митрополитова Законика Министарству спољних послова Русије. Захваљујући томе, сачувани су њихови рукописи на руском језику.

У првом извјештају (бр. 44) говори се о географском положају, административном устројству Црне Горе, обичајима, друштвеним слојевима становништва, положају и правима митрополита, гувернадуре, сердара, војвода, кнезова и барјактара, систему правосуђа и другом.

У другом извјештају (бр. 45) Санковски пише о митрополиту, његовом раду, његовим боровцима у Русији, његовом односу са гувернадуром Радоњићем, односима с Аустријом, о опату Долчију и другом. Уз ова два извјештаја (бр. 44 и 45) Санковски је послао и текст првог законика митрополита Петра Првог из 1796. године, у историјскоо-правној науци познатог као ПОД ЗНАЊЕМ СВЕОПШТЕГ БАРЈАКА, а још познатијег као СТЕГА. Текст је на руском језику. Њега је у Архиву спољне политике Русије пронашао Ј. П. Аншаков, који изучава историју Црне Горе у XVIII и XIX вијеку. Уз уводни текст, он га је припремио за штампу и објавио.⁹

Радећи у Архиву спољних послова Русије 1989. године, ми смо имали у рукама и рукопис Законика из 1796. године. Установили смо да је текст на руском језику, да је писан црним мастилом на бијелом папиру, да је текст на једном листу писан и са једне и са друге стране. Ко је текст са српског превео на руски језик — Санковски или неко други — нијесмо могли установити. Али је непобитно да је рукопис Санковског. Рукопис смо ксерографисали и касније упоредили са рукописом Законика који се чува у Архиву Црне Горе у Цетињу и текстом који је објавио Милорад Медаковић, чије смо фотокопије објавили 1980. године.¹⁰

Установили смо да између рукописа Законика на руском језику, рукописа у Цетињу и текста М. Медаковића има ситнијих разлика редакцијске природе које не мијењају суштину Законика.

У рукопису на руском језику година у наслову је написана арапским цифрама (1796), а у цетињском рукопису словима. У цетињском рукопису и код Медаковића последије насловног текста и датума нема реченице ОБЪЯВЛЯЕМ ВСЕМУ НАРОДУ

⁹ Види: Ј. П. Аншаков, *из историје законодавства Црне Горе у периоду митрополита Петра I Његоша*, Историски записи 1992/1—4; Ју. П. Аншаков, *Освободительная борьба Черногории и русско-черногорские отношения на рубеже XVIII — XIX вв.* Афтореферат дисертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Ленинград 1981.

¹⁰ Јован Р. Бојовић, *Законодавни рад митрополита Петра I Петровића до доношења законика 1798. године* Правни зборник, 1980/1—4.

(Објављујемо читавом народу). Чланови Законика у цетињском рукопису написани су словима (ПЕВВООЕ... ШЕСТ...), а на руском арапским цифрама (1 — 6). На руској варијанти Законика послије текста чл. 6. нема потписа као у цетињској варијанти рукописа.¹¹

За нашу тему од посебног је значаја то што је рукопис Законика митрополита Петра Првог из 1798. године на руском језику. Ми смо већ истакли да је Санковски почетком новембра 1805. године из манастира у Стањевићима послао неколико шифрованих извјештаја Чарторијском у Петроград. За изучавање државне организације Црне Горе, организацију владе и њеног законодавства крајем XVIII и почетком XIX вијека најважнији је шифровани извјештај бр. 48 од 24. октобра /5. новембра 1805. године, послат управнику Министарства спољних послова Русије Адаму Чарторијском. У том извјештају, уз кратко пропратно писмо, такође шифровано, послао је већ поменута најважнија државноправна документа Црне Горе из краја XVIII и почетка XIX вијека (1796 — 1805.). У пропратном писму он је обавијестио Чарторијског да су му представници читавог црногорског и брдског народа предали отворена документа за руског цара, да би их послао дипломатском поштом у С. Петроград. Санковски је документа (Писмо руском цару Александру I уз план устројства државне организације Црне Горе, план унутрашње организације правитељства и предрачун годишњих трошкова издржавања владе и гвардије) из предострожности — да их не открију сусједне државе, Турска и Аустрија, и све више на Балкану присутна Француска — шифроване послао у Петроград, а оригинале задржао код себе. Заједно са овим документима послао је и Законик митрополита Петра Првог из 1798. године на руском језику. Како су поменута документа била намијењена руском цару, највјероватније је да су још прије но што су предата Санковском била преведена на руски језик. Пропратно писмо Санковског и сва три поменута црногорска пројекта, како смо већ рекли, објавила је И. С. Достјан.¹²

Текст Законика на руском језику писан је црним мастилом на већем формату бијелог папира на 6 (шест) листова и са једне и са друге стране. Листови су остраничени при врху само са једне стране и почињу редним бројем 12 а завршавају се редним бројем 17. Међутим, ове странице (12 — 17) су прецртане графитном оловком и останичене истом оловком почев од 26 закључно са 31 страном. Осим ових, имамо остраничења и при дну листава. Како се испред рукописа Законика налази већ поменути шифровани извјештај (бр. 48) Санковског, у коме су дати пројекти

¹¹ АВПР, ГА, 1—5, 1805—1821, д. 1 р. 2, стр. 286.

¹² И. С. Достјан, *Проблема государственной организации Черногории*.

организовања централних органа власти у Црној Гори, странице рукописа Законика настављају се на претходни текст. Поменути пројекти су при дну листа остраничени почев од 1. закључно са 18. страном. На наредној 19. страни почиње текст Законика, а завршава се 24. страном.

Рукопис Законика, дакле, има 6 (шест) листова и непуних 11 страница текста (26 — 31 при врху, односно 19 — 24 при дну).

Текст законика писао је Санковски. Писао га је у Црној Гори, у манастиру Стањевићи. Текст је доста ситно и лијепо писан. На њему нема никаквих исправки. Ово би могло значити да га је Санковски преписао са другог (преведеног) текста. Ко је са српског превео Законик на руски језик нијесмо могли установити. Полазећи од чињенице да су у неким преведеним члановима правне формулације боље него у оригиналу, и да су извршена дјелимична скраћивања појединих чланова, могло би се закључити да је у превођењу учествовао и Санковски. Највјероватније је да је он преписао текст Законика са текста Законика на руском језику који му је са осталим државноправним документима (на руском језику) предао митрополит Петар за цара Александра Првог.

Рукопис Законика има три табака и шест листова. Табаци су повезани врпцом, састављеном од бијеле и црне нити.¹³

Упоредијући рукопис Законика на руском са објављеним текстом на српском језику код А. Попова (1847) и М. Медаковића (1850), установили смо карактеристике и разлике. Те разлике у суштини нијесу велике и не мијењају битније садржину у односу на рукопис на српском језику. Највећа разлика је у томе што се у рукопису на руском језику у два члана (чл. 1 и чл. 33) помиње руски цар као покровитељ и заштитник Црне Горе пред другим државама. У чл. 1. цар се не именује, већ се констатује високославни црногорски покровитељ и самодржац сверуски, а у посљедњем чл. 33. поред осталог се прописује следеће: „Дужност свакога сина отачества јесте бити вјеран и поуздан, прво, Богу спаситељу нашем и драгом отачеству, а затим високославном протектору нашем великом господару императору Александру Првом, сверуском самодршцу“.¹⁴

Нема сумње, Петар Први је хтио да и званично озакони да су Русија и руски цар покровитељи и пред другим државама заштитници Црне Горе, што је она стварно и била од почетка XVIII вијека па до краја самосталности црногорске државе 1918. године. У очекивању да Русија и званично прихвати протекторат и покровитељство над Црном Гором, извршене су наведене допуне у поменутиим члановима текста на руском језику.

¹³ АВПР, Ф. ГА, 1—25, 1803 — 1807, д. 1, п. 2, стр. 26—31. Под насловом: *Во имя Господа Спаса Нашего Иисуса Христа. Амин.*

¹⁴ Види текст Законика на руском језику, чл. 1 и чл. 33.

Приређивачи објављених текстова Законика на српском језику А. Попов у Петрограду и М. Медаковић у Новом Саду нијесу знали за руску верзију Законика.

Друга основна разлика између текста Законика објављеног на српском језику и рукописа Законика на руском језику јесте у томе што је садржина појединих чланова, како смо већ нагласили, правно боље и сажетије формулисана.

Трећу карактеристику чини то што су у руској варијанти предсједнику владе (правитељства) дата судска овлашћења у случају несагласности судија, којих нема у тексту на српском језику.

Четврта карактеристика Законика на руском језику огледа се у томе што је у њему изостављено понављање ранијих одлука Црногорског збора, поједини називи (Брда, Јеванђеље, имена светаца и друго).

Пета карактеристика је у насловима Законика све три варијанте. Наслов Законика на руском у преводу гласи: *У име Господа Спаса Нашега Исуса Христа. Амин.* А. Попов је дао наслов на руском језику *СУДЕБНИК ЧЕРНОГОРСКИЙ* (Законик црногорски). М. Медаковић је дао наслов Законик Опшћи црногорски и брдски. Затим слиједи већ наведени наслов (*У име Господа Спаса Нашега Исуса Христа. Амин.*). Код Попова последије наслова Судебеник слиједи текст „Петар Божеју милостју Православниј митрополит црногорски, скендеријски и приморски“. Овога текста нема у руској варијанти, нити код Медаковића. Послије текста „Петар Божеју...“ код Попова слиједи реченица (у савременој ортографији српског језика): *У име Господа нашега Исуса Христа. Амин*“. У руској варијанти и код Медаковића овај наслов је проширен са ријечју „Спаса“, тако да он у савременој транскрипцији гласи *У име Господа Спаса Нашега Исуса Христа. Амин.*

Шеста разлика је у томе што су чланови Законика у руској варијанти и код Попова написани арапским цифрама (1—33), а код Медаковића ријечима (первое... тридесет треће).

На остале разлике између текста на руском и текстова објављених на српском језику код Попова и Медаковића указаћемо у напоменама уз објављени текст Законика на руском језику.

У прилогу објављујемо Законик митрополита Петра Првог на руском језику, и то према савременој руској ортографији, коју је урадила Ирина Степановна Достојан. Уз текст објављујемо и фотокопију рукописа Законика.

ВО ИМЯ ГОСПОДА СПАСА НАШЕГО ИСУСА ХРИСТА. АМИНЬ

1798 года октября 18-го Дня при монастыре Станевиче Черногорского и Бердского народа со всех племен и нахий вольного народного общества было главное собрание и по всеобщему нашему договору все единогласно и единодушно определяем, как нам впредь надлежит поступать, суд и расправу в народе чинить и по свойству нашего народа и в пример протчих в свете народных правлений артикулы в нижеследующих¹ пунктах составляем и под присягою исполнить по оным должныствуем.

1⁰ Естли² кто отважится соседним неприятелям противу своего Отечества или высокославного Покровителя Нашего Самодерца Всероссийского³ учинить какую помеху; таковой на основании 1795 года⁴ августа 6-го числа изданного декрета по розыску дела должен быть предан анафеме, и дом до основания такому преступнику разорить, дабы и следов не осталось. А имение движимое и недвижимое в пользу народной казны употребить.

2⁰ Кто учинит смертное⁵ убийство в какой-либо связи, но будичи напаствуем от другого соперника каким нахальством, но сам, подав причину ссоре, убийство сделает, таковой никакими деньгами как до сих било избавлен бити не может. Но такой по

¹ У рукопису нема броја 33, аима код А. Попова и М. Медаковића.

² Нема првог дијела текста „Призивајући великог Бога. . .“, као код А. Попова и М. Медаковића.

³ Код Попова и Медаковића нема текста „Отечества или Високо-славнаго Покровителя Нашега Самодршца сверусијског“.

⁴ Можда је година погрешно преписана. Код Попова и Медаковића је 1796. година.

исследования дела и изобретения вины, каждый должен быть смертно повешения или архи бұзирван.

3⁰ Ежели такового убийца для избежания учинит по бег вне границ черногорских и не будет пойман, таковому дом того и недвижимое имение, судейским указом оценив и разделив на две части, получить должно одну часть семейство убитого, а остальную часть преступнику в пени нарушения указа народного и в страх другим брать в казну народного правления.

4⁰ Такового убийца и преступник в свое отечество и на свою отчизну никогда возвратиться не может. А естли кто⁶ в противность второго и станет придерживать и укрывать и по требованию правительства не предаст злодея суду, для поступления с ним по законам, таковой делается друг преступника, и подлежит яко нарушитель установлений народных смертной казни как и убийца.

5⁰ Ежели такой смертоубийца когда-либо и где-либо явится в пределах Черногории,⁷ такового убить всякому позволяется во избежание, дабы невинный вместо виноватого не подлежал наказанию.

6⁰ Естли кто при случаю какой свади ружьем или кинжалом чего ранит,⁸ таковым раненым отныне впредь запрещается самопроизвольное отмщение отныне впредь запрещается самопроизвольное отмщение чинить, а представлять правительству для учинения последствия и доставления обиженном удовольствие, а виноватому по мере вины наказания.

7⁰ Ежели какой черногорец оружием, деревом или камнем ударит кого⁹ из буйства, дабы показать себя юнаком, то есть молодцом, таковой подлежит по розыску дела и по здешнему обыкновению взысканием двойной пени и штрафа.

8⁰ Естли кто в какой-либо свади ударит кого¹⁰ ногого или чубуком, таковой подлежит денежному, за удар пятьдесят червонных¹¹ за пеню в кассу народную пятьдесят червонных. Но

⁵ Први дио текста у преводу прерабен и преформулисан. Изостављени називи: Црногорац и Брбанин.

⁶ Изостављене ријечи: Црногорац и Брбанин.

⁷ Члан преформулисан. Изостављене ријечи: Црногорац и Брбанин.

⁸ Члан преформулисан и скраћен. Изостављена ријеч: Црногорац.

⁹ Изостала ријеч: Божју.

¹⁰ Изостале ријечи: брат Црногорац.

¹¹ Цекини су преведени са Червони.

естли напасивованны в том по получению удара убьет тот час ударившего его, то о том разуметь должно, что поступ лено с ним как с вором, погибшем в краже.

9⁰ Сучиться мождет таковое приклучение, что по неострожности с ружья спустится курок и неумышленно последует смертоубийство, как сие бывает. Таковое приклучение судом как наиболее можно учинить семейству убитого удовольствие.¹² Суд должен принимать меры к отвращению дальнего зла.

10⁰ Если кто будучи нападваем и отгоняючись и заклиная Богом нападника да отступить от него и тот от злого намерения не престаает и нападник будет убит нападваемым, такое убийство предоставляется суду расправу сделать и доставить убитого семейству должное по обыкновению удовольствие.

11⁰ Если кто насильным образом присвоит и держит у себе чужую жену или захватит девицу, чрез желание ее насильно обвенчается, таковой священник¹³ да будет по законам церковным низвержен. А отнявший у мужа жену да возвратит, буде пожелает мужа оную принять. Естли же не согласится нахалник отдать похищенную жену и не учинит удовольствия обиженным, таковой подлежит как злой преступник божиих и гражданских устновлений строжайшему наказанию выгнанием его за границы. Имение движимое и недвижимое оценив, поступить непременно с оным преступником во всем как сказано по второму артикулу смертоубийства.

12⁰ Естли какой священник обвенчает кого с женою при жизни ее мужа, таковой должен быть лишен священства и выгнан вон из общества черногорского, яко преступник закона святой церкви и губитель душ христианских..

13⁰ Естли кто на воровстве будет убиен или ранен, за такового никто не имеет права по суду удовлетворения искать. Вору равно как нахолному убийцы никакой пощады нет.

14⁰ Которое ворвство прежде последовало нежели на Цетине 1795 года¹⁴ августа 6-го числа¹⁵ утверждение учинили, таковые неоконченные дела по какой-либо покражи решением и удовлетворением обиженных оставляем по-прежнему обычаю таковые дела суду довершить. Отныне впредь, на основании поданного в

¹² Члан преформулисан и прецизиран.

¹³ Члан прецизиран и појашњен. Додато да ће се свештенику судити по црквеним законима.

¹⁴ Можда је 1796. година погрешно преписана.

¹⁵ Изостала ријеч: Преображеније.

прошлом годе на день пресвятой Богородицы декрета, естли кто същется и уличен будет в краже рогатого скота, малого и великого, такой должен за одну скотину обиженному двенадцать червонных заплатить, а пени в народную кассу десять червонных. За один пчелной улий ткаже как за скотину равный платеж и пени взыскана будет, за одного барана малого или великого в удовлетворение обиженного заплачено будет пять талеров, а пени в кассу народную десять талеров. Сей штраф денежный потому великим поставлен поелику не существует в народе нашем телесного наказания. За воровство мелочное, кто-либо что похитит из дому и не более будет стоить вещь как один грош, то есть сорок пять копеек и същется в том уличен, заплатит обиженному в пятеро, а пени в народную кассу в десятеро. Сей закон относясь до мелочной покражи из дому, буде кто малолетним и от незрелости¹⁶ разума что-либо мелочное урадет, то должен возратить токмо обиженному натурою вещь или деньгами что вещь стоит, а наказание сему предоставляется родителям, дабы тем воздержали своих детей от таковых пороков.

15⁰ Ежели кто захотит продать кому другому с своего грунта, баштину, виноград или матех, лес, дубраву или что-либо из своего недвижимого имения должен прежде всего повестку сделать перед судом¹⁷ своим ближним и с его грунтом смежность имеющим. По объявлению, буде ближние купить у него не согласятся, должен явить мергинашу, то есть смежность ближайшему продавцу имеющему соседу. Будь же и тот не согласится купить, тогда свободен кому хочет подать в своем селении или племени. Таковые продавцы своих земель и покупщики оных должны при трех почетных свидетелях письменные купчие друг другу давать с означением в оных кто именно свидетели были и в каком точно месте и в урочище такова продажа и покупка последовала. К вящему утверждению о обоих сторон на тех письменных купчах подписаться должны. Кто же не умеет грамоты, таковых подписывать может писарь, а продавцы и покупщики должны ставить своеручные кресты. Естли же иначе, а не так поступать станут, как выше сказано, продажа и покупка не должна быть крепка.¹⁸

16⁰ Каждый кто имеет каку-либо или на кого претензию неуплаченного долга, невозвращенного чего нинаест с опознанной покражи или в чем не учено удовольствие или какое-либо захвачение учинено и не возвращено или шкода кому-

¹⁶ Овај дио текста прецизнији је на руском језику.

¹⁷ Код Попова и Медаковића стоји: пред свједоцима.

¹⁸ Из овог члана изостављена је последња алинеја „Ово се говори по данас за оне који хоће што куповати, а не за оне који су до сад куповали“.

-либо от кого причинена и доселе не дополнена, таковые сами собою сатисфакции делать не должны, а должны искать надлежащим порядком и доказательством и судейского расправою требовать удовлетворения. А естли в противность сего артикула кто поступит, таковой будет подлежать яко преступник священного установления строжайшему по вине его наказанию.

Будучи все вышеписанные артикулы всеобщим договором или согласием определены и подтверждены 1803-го года августа 23 числа,¹⁹ то в дополнение ныне всеобще и согласно следующие артикулы поставляем.

17⁰ Известно нам, что наивеличайшее зло и междоусобное кровопролитие в пределах наших происходит особливо от покраж другу друга. Таковому злу причиною родители, как своих детей на доброе не наставляют и страху Божию не учат, но поводом и примером злодеяния сами бывают своим детям. Того ради отныне устанавливаем сим артикулом, кто уличен будет в краже вола или коня в каком-либо месте, с таковым вором поступить на основании второго артикула²⁰ о самовольном убийстве без всякой пощады, ибо таковые волов или коней воры более терпимы быть в обществе не могут. А естли кто украдет барана или овцу или другую какую вещь, цены барана стоящую, за первый раз взыскание с него учинить в силу и как в 14 артикуле сказано. А естли в другой раз в покраже таковых баранов окажется, то с ним так же поступать как с убийцею, которому означено во втором артикуле наказание.

18⁰ К восстановлению с соседями нашими здешней австрийской провинции²¹ приморцами Боки ди Катаро соседнего мира и согласия, в прекращении всякого самовольства и отмщения, возбращаем каждому черногорцу непозволительное нахальство, и всякое где и кому-либо причинить зло. Таковой преступник будет смертной казни подлежать, яко нарушитель прав народных и мятежник. Касательно же до мертвых голов, которые черногорцы еще от древности бывших убийств приморцам должны, по здешнему обыкновению, как в нашем народе доселе существовало удовлетворения не учинили, равно и приморцы за таковыя убийства или раны с черногорцами не помирились, таковые сами собою обиду своих отмщевать не должны, но могут искать судом и расправою себе удовлетворения

¹⁹ Код Медаковића је година 1790. Датум је и код Попова и код Медаковића 17. август.

²⁰ Садржина члана је прецизније и правно боље формулисана. Сүштина је иста.

²¹ Текст преформулисан и појашњен. Уведен нови назив: Аустријска провинција.

19⁰ Всем известно колико торги народу полезны, без которых никакое общество быть не может. По свему найкрепко запрещаем, чтобы на базарах никаквих ссор и драк не было, ибо, таким поступком немалое злодейство делается, что лишаются промышленники своего интереса, и тем трепит и протчий народ оскорбление. Также запрещаем найстрожайше, чтобы не были подобных ссор или драк при собрании в какой праздник в храме Божиим и церковной мол/и/твы. Стоя в церкви со страхом Божиим слушали божественную литургию и ни в какой разговор не входили и в ссору не вступали и не крамолили, но с молчанием по окончании восвоеси отходили. А естли кто в храме Божиим и на базаре, то есть на рынке, учинит какую ссору, мятеж и крамолу, таковых хватать и представлять суду для поступления с ними по всей строгости закона.

20⁰ Ни един народ не может быть щастлив и иметь честь, где суда и расправы нет. Правительство народное из народа составляемое и выбираемое долженствует о благе народном бдительно пектися. Но содержание правительства должно быть от народа подкреплено. Оное иначе существовать не может, как чтобы народ собранием денежным каждый год от каждого дому по шестидесяти денарей или копеек²² в кассу народную давал. Народу примером очевидным есть господин наш митрополит и кавалер Петр Петрович, который определяет на подкрепление народного правительства грунт монастыря своего Цетинского, называемый Усиначки читлук. Сии деньги буде начнут собираться в каждом селении князья оных должны собрать и правительству представлять на день Рождества Богоматери и кому приказано будет от правительства поручать под расписку.

21⁰ Между народом находятся таковые молодцы, что за малейшую ссору между собою вызывают друг друга на поединок, и каждый влечет за собою множество медиаторов. И в таком бешенстве со обоих сторон бывает важное кровопролитие весьма богу противное и народным установлениям неблагопристойное и зловердное. Таковому злу быть отныне впредь запрещаем, чтобы никто таким постыдным образом сатисфакции брать не отважился. А кто против сего артикула ослушен явится, таковых хватать и правительству представлять для поступления с ними как с нарушителями общего народного блага и согласия, а такам по законам наказание по розыску дела чинить как за убийство по 2му артикулу.²³

²² Садржина текста преформулисана. Паре су преведене са: копејке.

²³ Садржина преформулисана. Смисао остао исти.

22⁰ Когда выбранные народом суды поучинении присяги на должность судейского в судебном же месте заседание примут, то следует им быть таковым.

Во-первых,²⁴ должны они о благе народа трудолюбиво печтися; здравому рассудку следовать; Господа Бога в помощь призывать, да даеь честной дух разума и страха Божия, чтобы могли между братьями своим благоумно изыскивать правду и без лицемерия суд и расправу чинить следующим порядком.

Второе; жалобы принимать и слушать со вниманием ответчика также, не допускать никому со стороны входить в контроверсию и препону жалобщикам и ответчикам делать. Дабы замешательства какого-либо не воспоследовало, запретить, чтоб не был крик как в шинке, а всяк бы свои правды тихим образом и гласом предлагал, ибо суд Божий в том месте есть. Предварять, одному другому не позволять, но по порядку всякому делать свои доносы и ответы. Из судей один в заседании судебном, который занимать будет по способности его место презуса. Он должен принимать и все вообще слушать жалобы, но говорить, что надлежит жалобщикам е ответчикам. Презус один и отговор делать должен, а прочие должны молчать. А по выходе жалобщиков и ответчиков из судебногo места, о деле все рассуждая, подавать должны свое мнение, ежели дело важное. Впоследовавшие дело аккуратно, тогда заключить сентенцию, и записывать в протокол, а дугую давать истцам, закрепленную секретарем.

23⁰ Естли который судья примечен будет, что он сторону неправую в суде начнет держать ради какой-либо дружбы или характера знатности или на взятки склонится и начнет неблагопрстойно поступать, по розыску дела такового от судейской чести отрешать и никогда к почестным должностям не определять.²⁵

24⁰ Естли кто из судей начнет у кого вымогать или что возьмет в долг, чтоб оправдать виноватого, а правого сделать виноватым, но уличеный в таком преступлении такового от судейства отрешить и выгнать бесчестно.

25⁰ Естли кто судье в дар даст что, дабы в суде держал его сторону сыщется в существе, что таковой по делу своему обнаружено, что не имеет справедливости, теряет свое право и сверх того такового посадить в тюрьму. За каждый червонец²⁶ сколько

²⁴ Текст преформулисан. Алинеје спојене: од четири остале двије (прва и друга). Суштина остала иста.

²⁵ Садржина знатно скраћена и преформулисана. Изостао текст о одавању тајни правитељства (Владе).

²⁶ Цекин је преведен са: червонец.

сулил судье должен содержан быть в тюрьме по семи дней, а данное или обещенное число денег взять в народную кассу.²⁷

26⁰ Всех вооще²⁸ выбранных и поставленных судей для суда и расправы и протчих народных дел, обязан каждый их почитать и признавать правителями дел народных. А естли кто дерзнет нанести судье какое бесчестие, таковой должен за честь судейскую ответить перед судом и по обыкновению принять по приговору штраф, какой ему положен будет.

27⁰ Ежели в каком деле судьи по недоумению решиться не могут, но между мнениями своими войдут в разногласие, должны представить свои мнения верховному правительству президенту²⁹ на рассмотрение, а которого президент мнение утвердит, то суд должен оное неотменно исполнить.

28⁰ Естли который судья между своими товарищами следует какую ссору и смущение, такового из числа судей выключить и послать домой. А на место его в того же племени выбрать другого честного поведения человека.

29⁰ Как судьи в правительстве находящиеся, так и другие из народной кассы получающие свое содержание, должны радеть о благе народном, дабы мир и тишина везде была, то никто не может отлучиться в дом для отправления своей домашней работы или какого промыслу, поколь в народной службе находится будет и до перемены другим в свое время.

30⁰ Естели какя исхода от кого-либо в ниве хлебном³⁰ или винограде будет сделана или потоптан будет чьими скотами, по розыску дела князь селения того с главарями от того племени удовлетворение обиженному по оценке шкоды учиненной могут доставить.³¹ А естли виноватый не захочет послушен быть сельской расправы и не удовольствует обиженного, такой полежит жестокой по законам казни,³² яко преступник народных установлений и нарушитель спокойствия.

²⁷ Није преведен текст о соку и његовој награди.

²⁸ У читавом Законику изостављени су називи: Црногорац, Брбанин, Приморац.

²⁹ Садржина члана је преформулисана и додата јој нова клаузула: да своје мишљење доставе на разматрање председнику владе (правителства) и коју одлуку председник донесе суд је дужан да је безусловно испуни. Овога дијела нема у тексту на српском језику.

³⁰ Изостале су ријечи: сијено, бостан, зграде, расадници.

³¹ Изостала је формулација за „онога који би силом и зазорицом навлаштито похарао“.

³² Додат је текст (алинеја) о окривљеном који не испуни одлуку суда.

31⁰ Естли кто кому-либо какую напасть малую или велику пакость или шкочу нахальством сделает, обиженный не должен сам отмщевать,³³ но предъявит правительству свою обиду с доказательством, а правительство предаст такового злочинщика суду для поступления с ним по законам.

32⁰ Во всяком племени и селении приходские священники и князья селений и все вообще старшины в праздничные дни, когда славят патронов своих Божиев угодников, каждому объявить сие законоположение народное, дабы, во-первых, люди Бога боялись, между собою в миреи добром согласии жили, имение чужое не похищали, от всякого зла уклонялись, хозяева своих домашних на добродетель наставляли, а от зла отвращали, страх Божий им внушали, что за злодеяния и естли не престанут, вечным мучением от Господа будут наказаны, смиренные и добродетельные на небеси в великой славе вечно будут радоваться. Естли Бога не станут бояться, то всеконечно за злодеяние суду народному будут подлежать и стражайшему наказанию и бесчестию вечному себя подвергнут, яко ослушники Божьего и гражданскаго законоустановления.³⁴

33⁰ Должность каждого сына отечества есть быть верным и усердным, во-первых, Богу спасителю нашему и любезному отечеству,³⁵ а потом высокославному протектору нашему великому государю императору Александру Первому, самодержцу всероссийскому. И в заключение и утверждение вышеписанных народных установлений и по оному исполнению, мы, законоположители народа черногорскаго и бердскаго, клятву, то есть присягу должны о верности исполнить. И оную при Цетине исполнили 1803-го года августа 23-го дня.³⁶

³³ Додата формулација да увријебени не може сам пресуђивати.

³⁴ Није преведена посљедња реченица: „Знаде дакле сваки што смо свиколици договорно прво у Манастир учињели на Стањевихе, пак опет на Цетинје потврдили и сүвише што је мањкало приставили“.

³⁵ Текст овог члана је скраћен. Поред осталог, изостављене су ријечи: Крст, Јеванђеље, Пантелеимон, тридесет три члана и друго. Додато је, поред осталог, да је дужност сваког грађанина да буде вјеран и одан и „Високославном Протектору Нашем Великоме Господару Императору Александру Првом Сверуском Самодршцу“.

³⁶ Код Попова и Медаковића пише: 17. август 1803. године.

АВПР, Ф. ГА, 11—25, 1803—1807, Д. 1, стр. 26—31.

41. Милости 21^{до} и прикупкамъ въ Свѣтѣ Стефановѣ и въ свѣтѣ Свѣтослава
 ни когда воураченномъ каждое. Въ семъ кто въ предѣлахъ свѣта и
 предѣлахъ Митрополитскихъ, Битумуровъ, Бучевъ и Митрополитскѣхъ
 атаманахъ, пушкарнахъ и дружинахъ, и во предѣлахъ Митрополитскихъ
 напредности, оубоудъ Суудъ, какъ поступали съ ними въ семъ, и въ
 кождой Митрополитскѣхъ Битумуровскѣхъ, и Митрополитскѣхъ, и въ
 Митрополитскѣхъ Митрополитскѣхъ Митрополитскѣхъ Митрополитскѣхъ.

42. Семъ такоу Свѣтославу, кождо слово и въ томъ кажда въ свѣтѣ
 въ Свѣтославу, такъ въ свѣтѣ Свѣтославу, повелеваемъ, воиждуи свѣтѣ
 Митрополитскѣхъ Митрополитскѣхъ Митрополитскѣхъ Митрополитскѣхъ.

43. Семъ кто при судѣхъ какою свѣдѣнъ како каждаго, кто въ
 свѣтѣ. Митрополитскѣхъ свѣдѣнъ оубоудъ въ свѣтѣ Свѣтославу, и въ
 Митрополитскѣхъ Митрополитскѣхъ Митрополитскѣхъ Митрополитскѣхъ,
 да въ свѣтѣхъ побѣдитъ, и въ свѣтѣхъ побѣдитъ, и въ свѣтѣхъ
 въ свѣтѣхъ, во свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ.

44. Семъ такоу Свѣтославу, оубоудъ, повелеваемъ, въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ
 кождо въ свѣтѣхъ, да въ свѣтѣхъ свѣдѣнъ, въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ,
 Митрополитскѣхъ по свѣтѣхъ, да въ свѣтѣхъ, да въ свѣтѣхъ, да въ свѣтѣхъ,
 свѣдѣнъ въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ и Митрополитскѣхъ.

45. Семъ кто въ какою свѣдѣнъ каждо каждо и въ свѣтѣхъ
 таковыю по свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ,
 свѣдѣнъ да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ. Въ свѣтѣхъ
 Митрополитскѣхъ въ свѣтѣхъ въ свѣтѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ,
 свѣдѣнъ да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ,
 въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ и Митрополитскѣхъ.

46. Семъ такоу Свѣтославу, оубоудъ, повелеваемъ, въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ
 да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ,
 да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ,
 да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ, да въ свѣтѣхъ Митрополитскѣхъ,

сво Рваста . Таково практично Судио како кандидат може ризикити
 Селитану . Удѣлно дозволеніе . Судио долаже практично при
 отпущеніе дашаго она .

101. Елиа кто брвои камишуеуа , и отпущеніе и законности Свѣдѣ
 Камишанево да отпущеніе отъ него , и толи отъ онаго камишанево
 камишанево , со камишанево брвои удѣлы камишанево . Камишанево
 удѣлаво предостовленіе Судио камишанево брвои , и оставити е
 удѣлаво Селитану долаже по удѣлавои дозволеніе .

111. Елиа кто камишанево одрвои ризикити и брвои и камишанево
 Судио , или камишанево Селитану елиа елиа елиа камишанево одрвои
 камишанево Селитанево да брвои камишанево Селитанево камишанево .
 Камишанево Селитану камишанево да камишанево брвои камишанево
 камишанево . Елиа камишанево камишанево камишанево камишанево
 камишанево камишанево камишанево камишанево ; камишанево камишанево камишанево
 камишанево камишанево камишанево и камишанево камишанево камишанево
 камишанево камишанево . Камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево
 камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево
 камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево .

121. Елиа како Селитанево камишанево како елиа камишанево елиа
 камишанево . Камишанево долаже камишанево камишанево камишанево камишанево
 камишанево камишанево , камишанево камишанево камишанево камишанево
 камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево .

131. Елиа кто камишанево брвои удѣлы камишанево ; камишанево
 камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево . Камишанево
 камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево .

141. Камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево
 камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево камишанево .

Судить и на Судит, но самъ самъ Судит, уличенъ какому суду, итакъ же и прощалу, такъ какъ несправедливъ и несправедливъ суду былъ поступилъ, и въ какому по всей справедливости Законовъ.

201. На снѣхъ Казань самодержавный Судитъ итакъ же и Судит, но самъ самъ Судит, уличенъ какому суду, итакъ же и прощалу, такъ какъ несправедливъ и несправедливъ суду былъ поступилъ, и въ какому по всей справедливости Законовъ. Казань самодержавный Судитъ итакъ же и Судит, но самъ самъ Судит, уличенъ какому суду, итакъ же и прощалу, такъ какъ несправедливъ и несправедливъ суду былъ поступилъ, и въ какому по всей справедливости Законовъ.

210. Между Казань итакъ же и Судит, но самъ самъ Судит, уличенъ какому суду, итакъ же и прощалу, такъ какъ несправедливъ и несправедливъ суду былъ поступилъ, и въ какому по всей справедливости Законовъ. Казань самодержавный Судитъ итакъ же и Судит, но самъ самъ Судит, уличенъ какому суду, итакъ же и прощалу, такъ какъ несправедливъ и несправедливъ суду былъ поступилъ, и въ какому по всей справедливости Законовъ.

220. Казань самодержавный Судитъ итакъ же и Судит, но самъ самъ Судит, уличенъ какому суду, итакъ же и прощалу, такъ какъ несправедливъ и несправедливъ суду былъ поступилъ, и въ какому по всей справедливости Законовъ.

отъ Судейства истребителя и обличателя Деметрио.

281, Естество само Судейство въ убогъ дѣлахъ само гонимъ въ Судѣ дѣлахъ его стѣнахъ по
судейству и судейству: что такъ и по дѣлу, Свѣдѣн. обличителя, что не судитъ
самъ судействомъ. Мартемъ свои дѣла, и самъ же, такъ и самъ какъ
дѣла въ постоу. Въ каждомъ дѣлѣ самъ же судитъ Судейство, дѣла
содержанъ дѣла въ постоу по самъ же, въ дѣлахъ самъ обличителя
самъ же, самъ въ Католическ. Дѣла.

282, Судейство само обличитель и постоу дѣлахъ Судейство дѣла
въ и постоу Каноническ. дѣла, обличитель самъ же постоу дѣла
дѣлахъ Каноническ. дѣла постоу. Въ естество само обличитель
самъ же Судейство какъ же дѣла, такъ же дѣла обличителя Судейство
самъ обличитель дѣла Судейство, въ постоу дѣлахъ самъ же постоу
постоу, постоу Каноническ. обличитель обличитель.

283, Судейство само какъ же Судейство по постоу дѣлахъ постоу
по постоу обличитель Судейство обличитель въ постоу дѣлахъ, обличитель постоу
самъ же судейство обличитель постоу. Каноническ. обличитель
ка обличитель, въ постоу дѣлахъ обличитель обличитель, постоу
Судейство обличитель постоу дѣлахъ постоу.

284, Естество постоу Судейство постоу, самъ же постоу обличитель самъ
самъ же постоу обличитель, такъ же постоу обличитель обличитель постоу
постоу обличитель. Въ постоу дѣлахъ самъ же постоу обличитель
дѣлахъ обличитель постоу обличитель постоу.

285, Постоу Судейство и постоу обличитель постоу обличитель постоу
Каноническ. обличитель постоу обличитель, такъ же постоу обличитель
въ постоу обличитель постоу обличитель постоу обличитель, постоу обличитель
постоу обличитель въ постоу, постоу обличитель постоу обличитель постоу
постоу обличитель постоу обличитель, постоу обличитель постоу обличитель постоу

нѣтъ, во прѣдѣхъ Общ. Свѣдѣній Каштану, и Люболюбу, Алексѣево, и
 потомъ Высокоосмоу Каштану, Свѣдѣній, Бѣдѣноу,
 Члену Общ. Свѣдѣній Каштану, Свѣдѣній, Бѣдѣноу,
 и отъ обидѣній и убогихъ свѣдѣній Каштану, Свѣдѣній,
 Алексѣево, и по оному исполненію, Мнѣ Законодательствѣ Мнѣ
 Свѣдѣній, и Свѣдѣній, Каштану, по сѣмъ оному, Свѣдѣній,
 исполненію, и оному Каштану, исполненію, 1803-го года,
 Августъ 20-го дня.